

76. 4. 11. 1

NÉVTELEN FÉLISTENEK

KIADJA A GÖDÖLLŐI JÁRÁSI TANÁCS
MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYA
.. 1961 ..

76. 411. 1.

Ladányi István

NÉVTELEN FÉLISTENÉK

Gödöllő. 1961

Az 1848/49. évi magyar forradalom és szabadságharc másfél esztendőt felölelő időszakában a történelem kerekének forgása meggyorsult. Bátran mondhatjuk, hogy szinte minden napnak megvolt a maga kedvező, vagy kedvezőtlen eseménye. E dicső napok egyikén 1849 április 6-án íródott Isaszég neve a történelem arany lapjaira.

«...Egy holdvilágos tavaszi estén parasztszekéren utaztam. Szalmán fekve szundikáltam, amikor a kocsi megállt.

- Hol vagyunk? -

Ott álltunk a csatasikon. A hold sárga fénye vont a kétoldalt a mezőt. És amikor felemeltem a fejemet, a sárga fényben újra megjelentek a korhadtt fakeresztek, a behorpadt sírok... egy... tíz... S amikor felugrottam és szétnéztem, szemem előtt jobbra és balra, előttem és mögöttem a névtelen halottak keresztjeinek százai, ezrei sorakoztak egymás mellé, mintha tekintetem előtt megnyílt volna a határ... a végtelenségbe láttam... az egész ország megnyílt előttem... s a meredek bércekről, a csöndes völgyekből, erdők alól, patakok és zuhatagok mellől névtelen fakeresztek tárták felém száraz, fekete karjukat.

És akkor megértettem, hogy mit mondanak ezek a fakeresztek.

Az ismeretlen hősök, a névtelen vértanúk, a kicsinyek, az elfeledettek emelik felém száraz csontkarjukat.

Azok, akik ezrével hulltak el a mezőn s jeltelen sírjukban alusszák örök álmukat.

Azok, akik kimentek a hir, a dicsőség legkisebb reménye nélkül... csak szenvedés, csak halál várt rájuk... de a nemzet becsületét megmentették.

Akiknek a dicsőségéről csak az esti szellő tud, mikor a sirjukon fakadt virágokkal játszadozik.»

Részlet – Rákosi Viktor: Korhadt fakeresztek c. művéből.

==O==

Ladányi István:

DICSŐ NAPOKRA EMLÉKEZEM

Előszó helyett.

Április 4. Tóbiásbicske. Április 6. Isaszeg. Április 10. Vác.
Az 1848/49-es Szabadságharc dicső állomásai.

Tavasszal, amikor elközeleg az április, sokszor fellapozom azokat a könyveket, amelyek egy régi tavaszról írnak. Megnézem a földből kiásott kardokat, szuronyokat, kimegyek a kis patak mellé, a régi vizimalomhoz, ahol hajdan egy haldokló császári tisztnek vizet adott az isaszegi molnár. Itt van a ház, ahol a vezérkarból többen megpihentek, itt huzódik a véráztatta domboldal, a szabadságharcosok tömegsírsíjaival.

A szabadságharc egyik legragyogóbb harcának színhelye ez. Az isaszegi csata napját a pirossapkás honvédek vitézsége tette emlékeztetővé.

Lapozgatom a könyvet.

« Nem volt szegény honvédeknek sem éjjeljük, sem nappaljuk. Sem hétköznapjuk, sem vasárnapjuk. Április 6. volt éppen Urunk halálának napja, amikor több mint száz ágyu hirdette az isaszegi csatát, hogy két hatalmas ellenség néz most farkasszemmel egymással. »

Kossuth Lajos emlékezik így naplójában.

Lapozgassuk tovább a könyvet. Emberek lépnek elénk, tábornokok, egyszerű közkatonák.

Kora hajnaltól késő éjszakáig tartott az elszánt, véres küzdelem. Délfelé az egész vonalon kifejlődött a harc. A lovasroham nem sikerült. A harc tüze tovább lobogott. Az ulánusok megtépett sorait ágyugolyók tizedelték, míg csak a lőtávolból ki nem kerültek. Honvédeink pedig egyre több területet hódítottak el. A harmadik és kilencedik zászlóalj csodálatos vitézségről tettek tanubizonyságot ezen a napon.

Az erdőben Isaszegtől jobbra ott állt Damjanich a fehér-tollas pirossapkásokkal. Egymásután többször is megrohanta őket a kétszerannyi ellenség. De azok egy talpalatnyi földet sem engedtek át. Az erdő kigyulladt, a fű égett, de a honvédek sziklaszilárdan, vad, meg nem alkuvó akarattal álltak.

Isaszeg házai kigyulladtak. Lángolt a falu. A honvédek megrohanták a falut, kiűzték az ellenséget, miközben puskaropogás, sebesültek kiáltásai, füst, tüzes röppentyük töltötték meg a levegőt.

Megujult erővel dühöng a harc s ekkor dobpergés. kürtjelek hirdetik, hogy a Királyerdőn át megérkezett Aulich Lajos, a felmentő sereggel. Az egyesült csapatok az erdőből kihajoltak és semmi erő meg nem állíthatta már őket.

Az ellenség pedig futott, büszkeség és jókedv nélkül, melyet itt hagyott az Isaszegi csataterén.

Kossuth boldog volt. Szíve megtelt szeretettel. Ekkor írta naplójába a következő sorokat:

„Tisztelettel kell meghajolni az egész lelkesült hadsereg előtt, amelyről a szó teljes értelmében elmondhatjuk, hogy mire Nelson hajdan buzdította hadseregét, azt a mieink végrehajtották.

Minden ember teljesíté kötelességét.»

Sorok Kossuth Lajos naplójából. Sorok, melyekben az egész magyar nemzet hajotta meg az elismerés zászlaját a diadalmas honvédsereg előtt.

Igy írta vére a magyar Honvéd Isaszeg nevét a történelem lapjaira örök időkre fénylőn, tündöklőn.

Bealkonyodott. Egy szál gertya sápadt fényénél ott ül Kossuth és feljegyzi a gondolatokat.

„A folytonos harc és az események rohama nem enged a vezérnek időt az ütközet egyes részleteit egybefoglalva felmutatni a nemzetnek. Majd lesz idő erre is. Most csak ennyit írhatok: Győztünk, győztünk.»

Messzi idők. Évtizedek. Több, mint egy évszázad.
Kint az erdőben, a mindig zöld fenyvesen túl, ott vannak a hon-
védsírok. Ott nyugosszák álmaikat az áprilisi csata hős halottai.

Az Ő emléküknék fontam a megemlékezésnek ezt a
kis koszorúját. Nekik, akik itt pihennek a Királyerdő lombjai a-
latt – melyről Jókai így ír: Iti nyugszanak ők, hol a lombnak
szelleme van, hol a geszt sarjadékában hősök vére szivárog,
hol a zöld moha álmokat lát, s a zugó lomb kibeszéli azokat.

Pestmegyei Hírlap 1956 április 7.

ooo

GÖDÖLLŐRŐL ISASZEGRE

Részlet Dienes András isaszegi emlékezéseiből.

«Isaszeg – Isaszeg!

Egy bádogtáblán olvasom nevedet a falu határában, míg
gyalog megyek Gödöllőről a herceg Waterloója felé. Nem
ülök vonatra, hadd lássalak benneteket híres halmok, ahol
pofon csapták rajta a tábornoki kalapot, hadd lássalak Rá-
kos, ahol posványba fulladt a lovasroham.

Királyerdő, hadd lássalak téged is, ahonnan kibukkantak
a szakállas generális kölykei, pirossapkában, éhesen, ron-
gyosan, farkasordításokkal, szuronyt szegezve, ifju arcukon
Kápolna, Hatvan, Tápióbicske sebeivel.

Tavaszi hadjárat, hajtsanak forró vért arcunkba emlékeid.
Isaszeg meredek utcádat járva csak verjen még egyszer
riadót szívünk. Így üzenj nekünk ifjuság, te eltűnő, falvak
neveiben, ahol égő utcákba rohant be a tavaszi hadsereg.
A templomtoronyba kitűztek egy szakadt zászlót és meg-
tamáltak futni a dölyfősök.»

HŐSEINK SIRJÁNÁL

Thali Mór verse

Hamvatokon ég. harmata ápol ezernyi virágot
És a magyar temetőn illatosabb a tavasz.
Fényes lelketeket sugárba beszólte a napfény
S forróbb és ragyogóbb ettől a magyar ég.
Sírotokon szívünknek lágy dall dudol az emlék.
S új tavasz drága dalát zengi az ifju remény.

—ooOOOoo—

KOVAI LŐRINC

AZ ISASZEGI DOMBOKON

(Elbeszélés)

Megjelent a Szabad Nép 1948. március 7-i számában.

Gábor erősen mellre szivta a ligetből felénk áramló levegőt. Homlokán apró verejtékcseppek ütöttek ki. A huszárok még teljes, nehéz egyenruhájukat viselték. A barna, komoly arcokon egyforma, figyelmes kifejezés volt.

— Tyű de sokan vagyunk... ha hegyeket raknak elénk küszöbnek a németek, tán még azt is szétaposná ez a nagy ménes itten.

Mögöttük újabb és újabb eszkadronok patkója dobogott. Érezte a tömeg gigászi erejét és nevetett. Tudta, hogy ez a büszke, vidám és győzelemtől megittasodott mosoly átsiklik most Benke Pista, Máté Gyurka és a többiek arcán is.

A ligetet mintha balra tolták volna el. Alig másfélszáz méterre előttük egy gyalogezred kék fehér sorai húzódtak. Ezernyi szurony egyszerre villanóan szegeződött a huszárok felé.

- Éljen. Éljen a magyar!

A mennydörgő harci kiáltás valahonnan a szuronyok végéről szállt a magasba. Csupa fény volt minden. Csupa szín. Csupa ragyogás és ifjuság.

Gábor először érezte, hogy nem hisz a halálban. Hogy ostoba babona az elmulás. Hogy hulló, de soha ki nem hunyó csillag a hősök pengevillámlás közben túli távlatokba szálló élete.

A katonák egyforma riadt arca egyre közeledett. A kürtök felujjongtak. Gábor leszegte a fejét, ugrásra rántotta a lovát és a hosszalábú kanca, mint óriás parittyakő vágódott a gyalogozók sorai közé. A szuronypengék átsiklottak a csizmáján, belehasítottak nadrágjába, hosszú, vérző karcolással hasították végig a lóva oldalát.

A magyar lovasság első rohamhulláma egy pillanatra a vagdalkozás közben megtorpant, a szuronyok gátján, de a mögöttük vágató huszár eskadrének tömeglendülete besodorta őket a gyalogság sorai közé.

Gábor látta, hogy tőle balra a széthulló négyszög közepén sárga-fekete zászló lobban. Oda akarta irányítani a lovát, de a zászló letűnt a kardpengék villódzó acél örvényében.

Oldalt pillantott. Máté Gyurka ott vágatott mellette. Széles válláról lobogva hullámzott a prémmel szegett huszármente. Izmos lábánál a térdnél feszülő nadrágját kétfélehasította valami. A hasadás körül nyálkás, piros folt terjeszkedett. Barna komor arcán ösztönös vad gőg volt. Apró, fekete szeme talán attól, hogy most mereven, feszülten nézett előre - ferdének tűnt.

– Rajta! Előre magyar!

Gábor feltekintett. A fák elmaradtak. Szembe velük az alacsony, hosszan elnyúló dombokon ágyuk sorakoztak.

Egy, kettő... három... négy... tíz... tizenkettő – számolta szinte hangosan, hogy a számok, arcok ki ne hulljanak az erős rázkódtatástól agyában.

A dombokat, az ágyukat hirtelen elborította az erős füstfelleg. A rohamvonal végén vágató század hirtelen kikanyarodott és a huszárság csatarendje úgy kapta el az ütegek állását, mint csikós pányvája a ló nyakát.

Máté Gyurka arcáról verejtékek patakzottak. Egy rövid-orru sárréti legény, Benke Pista, aki a makidején Bécsét is megjárta, felállt a kengyelen és teletorokkal kiáltotta:

– A császár hun legények! Igenyöst Bécsbe cimborák! Most őszi mög a fene a némötöt. Ujra felrikoltott a kürt, de ez idegen hang volt. A füst mögül rohamozó ulánusok kék sorai rikdoztak feléjük.

Furcsa lapos csákóikról díszes zsinórok lobogtak. Őles lándzsáik egyenletes vágatás közben is alig rezzenő zörög, apró fekete-sárga zászlók vibráltak. Lovaik gépiesen, egyenletesen, egyszerre léptek.

A huszárság hadrendje megváltozott. Az egyik csoport úgy csapott oldalról az ulánusok kék csatárorára, mint amikor oldalvágást alkalmaz a két bajvivó. Az ulánusok sorai összezúfolódtak. Lendületük megtorpant. Őles lándzsáikkal nehezen fordulhattak. Gábor szeméi előtt ott vibráltak az apró fekete-sárga zászlók. Érezte, hogy a lándzsák körülötte hullámzó hegyével a halál nyúl felé. Hirtelen támadt életöszönnel csapkodott feléjük.

a kardjával. Mögötte mint hullámról hullámra kelő ár torlódtak a huszár csapatok. Az ulánusok tömege lassan szorult az égő házak közé.

Az utcán már por lobbant a patkó alatt... a küzdők ve-rejtékes arcába köd vágódott... szemük előtt lángok lobogtak... a hőség kábitó örvénnyel kavargott körülöttük.

Az erősebb ménes sodorta a gyöngébbet magával a fah utcáin.

- Éljen a magyar!

Egy ulánus lovastól zuhant neki az égő ház falának. Zászlós lándzsája bekarcolta a meszet. Aztán ketté tört a ráboruló nehéz ló sulya alatt.

A füst, a láng egyszerre, mint a mesék mérges inge hullott le a lovasokról. A szétszaggatott füstgomolyagokon túl széles mező nyillott. Távolabbról a Királyerdő felől friss tavaszi illat áradt... körülötte topogtak, fujtattak a lovak, lihegtek, káromkodtak az emberek.

- Ehun a cimborák, most jön a német - recsegte egy ismerős hang.

- Gyün, de vastagon ám - dörmögte fulladozva a másik.

A széles mezőn, egészen a Királyerdőig villódzó szín, tomboló erő, viharzó mozgás áradt. Ötezer mén vágatott döntő rohamra. Kürtjeik érces ujjongással zengték a kihívást a huszárok felé. A huszárok megmozdultak. Egy szélesvállu huszárlegény Gábor elé került.

- Hajrá!!! - üvöltötte.

Előttük egyre közelebből dübörögtek a vértess ezred egyforma szűk lovai. A patkók moraja egyszerre összeolvadt a huszárlovak dobogásával. Mindenki tudta, hogy most az összerohanó ménések tömegereje dönti el a rohamot.

A sorok összerontottak. Furcsa, puhánzörgő, reccsenő, nyekkenő hang kavargott. A lovak izzadt, izmos szügye, mint gladiátorok pajzsa ütődött egymáshoz. A sorok egymásra torlódtak, mint hullámok a sziklapart aljában.

Gábor védekezve ismételte a réten tanult mozdulatokat. Könülötte pendült az acél. Ez a pendülés először úgy csapott a kavargó lármába, mint szakadó hur zaja a kocsmá zajában.

A Királyerdő, az égő falu felől még mindig újabb és újabb csapatok hullottak a sikon gomolygó örvénybe. Gábor csak arról sejtette, hogy talán már órák óta tart a harc, hogy testét egyre sűrűbben öntötte el a zsibbadás, vállain ezernyi tűszúrás vibrált.

Valahol az erdőn túl felmorajlott az ágyuk dörgése. A harcoló lovasok fejei felett gránátok süvítettek. Gábor kivédett egy csapást és egész testével előredülve szurt. A szálás, szőkebajszú vértesszi, akivel már hosszabb idő óta tusakodott, egyszerre megfordította a lovát és elvágta a fejét.

Gábor hirtelen megsejtett valamit.

Az ágyuk dörgéséből a győzelem üzenete hangzott. A robbanások hullámzó morajából esőtlenül, fáradtan zendült fel a takaródó dallama. A vértess csapatjai lassan hátráltak.

Ritka, de vágatás közben sűrűsödő hadrenddel rudultak a vértess után. Az erdő széléről tovább dörögtek az ágyuk. Gábor látta, hogy néhány ágyu mögül felér kendővel intetet a cilinderesákós osztrák. Mögötte fellobbant a lovak patkója.

Valami szilaj örvény felkapta és magával sodorta...

– Rajta magyar, rajta!

A csákok tolldisze fölött háromszinű zászló uszott a vágatás szelében.

x x x

EMLÉKEZÉS A CSATATEREN

Rákosi Viktor

Tavasszal, amikor főváros lármájával már torkig vagyok, el szoktam menni csöndes vidékre, nézegetem a barna földből ütögető friss zöldet s hallgatom a tavaszt köszöntő pacsirta első dalát.

Ilyen utazásaim alkalmával leginkább a csatateret szoktam fölkeresni s miközben a tavaszi szél lassu zümmögéssel borzogatja a bársenyos fűszálakat, én mintegy a halottakkal beszélgetek, akik ott véreztek el s többnyire ott is porladoznak. Piski hid. Vizakna. Nagyszeben. Isaszeg. Vác. Tápióbicske. Segesvár – ezek az én kedves kirándulóhelyeim.

Legszívesebben és legtöbbször – én nem is tudom, miért – Isaszegre szeretek menni.

Itt megállok a Királyerdő honvédsirjainál és emlékezem...

... 1849 április hatodika volt, s Gödöllő mellett megkezdődött az iszegi csata.

Harmincezer magyar állt szemben ötvenezer osztrákkal.

Klapka, Damjanich vezették a magyarokat. Windisch-
graetz az osztrákokat.

A vidék dombos s kies völgyekkel az egész tájat er-
dő borítja. Minden bokor tele volt katonával s az a lig bimbózó
gallyak között mindenütt kardok, puskák villogtak elő.

Minő harc volt ez. Kora reggel kezdődött és még éj-
jel tizenegy órákor is tartott. Százhusz ágyú dörgött együttlé-
ve és reszketett a föld a katonák talpa alatt.

- x -

HOL NYERTÉK A LEGSZEBB DIADALT

Szelestei László verse

Hol nyerték a legszebb diadalt?
Villámai a zugó fergetegnek
Mely felébreszté az alvó magyart
S dicsőséget szől, szép hazám, nevednek.

Isaszegnél vagy Sarló körül?
Vagy Branyiskó sötét oldalán?
Hol mint a sas a havas bérciről
Néztetek szét a véres harc után.

Vagy a héhegyü Erdély völgyein?
Hol minden kis hant nagy tettről beszél.
Hol a viharok költője pihen.
S hősök porában akad meg a szél.

Szépek és nagyok voltak a győzelmék.
Ujra kifénylött ott az ősi kard.
Hatalmáról a történet felel meg
E nagy szavakban: Tiszteld a magyart!

Felvertétek a régi kor nagyságát.
S megrázkódott a fél világ bele.
Midőn széthordta hirtetek virágát
A dicsőségnek rohanó szele.

De legnagyobbak nem akkor voltatok
Nem itt nyertétek a fő diadalt.
Ide harcolni hívott meg hazátok
S kell e erre kérni a magyart?

Hanem midőn a szenvedés után
Az üldözött haza – melyért küzdtetek –
Dicsőségekkel fénylő homlokán
Önmegtadást kívánt tőletek.

Midőn vérzett az önérzet maga.
S ti hideg arccal csak hallgattatok.
Égett velőtök, de nem volt szava:
A legnagyobbak akkor voltatok.

1860

ISASZEG A TÖRTÉNELEMKÖNYVBEN.

- Április 1. Megindul a nagy tavaszi hadjárat.
- Április 4. A tápióbicskei csata.
- Április 6. Az isaszegi győzelem.
- Április 10. Vác.
- Április 14. Az országgyűlés kimondja a trónfosztást.
Kossuthot kormányzóvá választják.
- Április 19. A nagysallói győzelem megnyitja az utat
a körülzárt Komáromhoz.
- Április 22. Komárom felmentése.
- Április 24. Az osztrák megszállók kiűritik Pestet.
- Április 30. A cári kormány képviselője Bécsbe érke-
zik, hogy az osztrák császári kormánnyal
szövetséget kössön Magyarország felépíté-
sára.

.....

1849 április 6.

A tápióbicskei ütközet csak bevezetője volt a döntő összecsapásnak. Erőpróba. Az élet-halálharc még csak ezután következik. Windischgraetz nem hátrálhat tovább anélkül, hogy összes eddigi eredményeit kockára ne tegye. A Gödöllő és Rákócstaba között félkör alakban húzódó dombor zezugos völgyeiben állította fel seregét, hogy az itt kínálkozó kitűnő hadállásban vegye fel a harcot a magyar főszereggel.

Az I. és a III. hadtest április 5-én Sülyre, illetve Tápiószecsőre, a második hadtest Tóalmásra vonult és innen állította helyre Fényszarun át néhány napja megszakadt összeköttetését a Hatvannál álló VII. hadtesttel.

A magyar hadtestek így hatalmas félkörívben hajtották maguk előtt a császári seregeket.

Hadoszlopaink rövid pihenő után, április 6-án – kora hajnalban tovább indultak. Utasításuk a következő volt.

Damjanich a III. hadtesttel Szentkirályon. Klapka pedig az I. hadtesttel Sápon keresztül Isaszeg felé nyomul. Aulich a II. hadtesttel Dányba megy s összeköttetésbe lép Gáspár ezredes hadtestével, melynek a terv szerint Bagot és Besnyőt kell megtámadnia. Klapka vezeti tehát a bal szárnyat, Damjanich a középhadat és Gáspár a jobbszárnyat. Aulich a tartalék. Görgey Kókáról irányítja a hadműveleteket. A főhadiszálláson tartózkodik Kossuth is.

Először Gáspár találkozik az ellenséggel. Elővédjei a Bag mögötti dombokon ráakadnak Schlick éppen pihenő utódhadára. Gáspár lovasrohamot intéz a meglepett császáriak ellen, aztán tüzérséggel löveli őket.

Az ellenséges dandár sietve Besnyő felé huzódik vissza. Gáspár bevonul Bagra, s mint aki jól végezte dolgát, pihenőit rendel csapatának.

Ezalatt Klapka az Isaszeg mellett lévő Királyerdőn óvatosan előre nyomul. Már majdnem a községgel közelébe ér, midőn az elővéd az erdőszélen két zászlóalj osztrák katonára bukkan.

Az osztrákok éppen ebédel fűztek, amikor Klapka elől haladó dandárja rájuk ijesztett. A két megriadt zászlóalj Isaszegre menekül. Klapka dandárjautánuk nyomul. Az erdőből kiérve azonban szemben találja magát Jellasics két pihent dandárjával, a tulerő visszaveri és megfutamtja őket.

Klapka már már elrendeli az általános visszavonulást, amikor megérkezik Dány felől seregével Damjanich. A tápióbicskei csata hőse látja, hogy Klapka hátrál, azonnal a segítségére siet.

A harc ujult erővel lángol fel az erdő birtokáért.

Jellasics hadteste meginog és hátrálni kezd. Ekkor Gödöllő felől hatalmas dobpergés közepette újabb osztrák hadoszlop tűnik fel. Schlick hadteste, melyet Windischgratz – Gáspár téllenségét kihasználva, átdobott a magyar sereg balszárnyára.

Klapka tehát Damjanich közbelépése folytán megmenekült üldözőitől, hanem ehelyett Damjanich került két tűz közé. A III. hadtest ilyen körülmények között kénytelen felhagyni a támadást és egy erdős dombháton védelmi állásokba huzódik.

Itt aztán, mintha minden egyes honvéd lába gyökeret vert volna, a hadtest szilárdan megáll s bámulatos kitartással veri vissza az ellenség meg-megújuló támadásait.

Délután négy óra. Változatlan hévvel tombol az elszánt küzdelem a dombhát birtoklásáért. Ugy látszik, a csata itt dűl el.

S amig Damjanich mint egy oroszán küzd a tulerővel, addig Klapka a maga hadtestének általános visszavonulást rendel el. Az I. hadtest összes zászlóaljai megkezdték az általános visszavonulást. Damjanich remületlenül küzd. Klapka visszafordítja csapatait és csatarendbe állítja őket.

Ekkor jön az örömhír. Aulich a II. hadtesttel félórán belül itt lesz. Damjanich ábrázata mosolyra derül.

Ujult erővel az ellenségre veti magát. A támadás annyira erős, hogy Jellasics serege meginog és hátrálni kezd. Erre Windischgraetz, nehogy csapatai előnyös állásukat feladják, Ottinger hadosztályát küldi a szorult helyzetben lévő Jellasics segítségére.

Ottinger először Isaszegen akar keresztül nyomulni. Ez a legrövidebb út, de már lehetetlen. A falu lángokban áll. Feljebb kerül tehát, ahol nagy nehézségek árán átkel az áradó Rákospatakon. Innen a Királyerdő felé siet. Itt már várja Nagy Sándor dandárja: 3000 huszár.

Mindkét oldalon megszólalnak a harci kürtök, jelezve a lovasroham megindulását.

A támadást Ottinger kezdi meg. Nagy Sándor még mozdulatlanul áll. Csak hadd fáradjanak ki az ellenség lovai. Huszárai kivont karddal felhúzott pisztolyokkal várják az ellenséget. Irózatos viadal kezdődik. Hat, hétezer lovas kanyarog a csata színdyén, eleinte tömör hadoszlopokban, csakhamar összekavarodva. Ember ember ellen küzd.

Alkonyodni kezd. A csatatér fölé egyre nagyobb homály borul. Egyszerre kürtszó és dobpergés vegyül a csatazajba. A kürtök is, a dobok is jelzéseket adnak. Óriási a lelkesedés. Megérkezett az Aulich hadtest.

A csata most kedvező fordulatot vesz. Jellasits minden további erőlködése hiábavak. Állását nem tudja tartani tovább. A visszavonulást a megtizedelt Ottinger csapatai kezdik meg s rövid időn belül követi őket az ellenség is. Mégsem állnak a faluig.

Ahhoz azonban, hogy a csatát is megnyerjük, a falut is el kell foglalni. És fáradt csapataink új rohamra indulnak. Aulich hadteste egyenesen az égő helység közelébe rohan. S a lángban álló házak rémítő fényénél újra megindul a küzdelem.

Az ellenség ekkorára már annyira kimerült, hogy rövid ellenállás után feladja a községeket s az Isaszeg mögötti dombokra huzódik. Csapataink szinte pajkos jókedvvel vetik magukat a császáriak után és innen is elkergetik őket. A dombokon aztán Klapka hadteste táborba száll.

A Királyerdő északi nyulványain még mindig folyik a harc. Schlick és Damjanich még hadakozik. Egyikük sem tágit. A délután folyamán összesen hatszor csaptak össze s még mindig újra kezdik. Éjfélre jár az idő, mikor Schlick végre felhagy a küzdelemmel és megtizedelt seregével visszavonul Gödöllőre.

Ezzel véget ért a Windischgraetz sorsát megpecsételő csata. 1500 osztrák és közel 1000 magyar katona vére öntözte az isaszegi dombokat.

.....

HONVÉDSIROK AZ ISASZEGI ERDŐBEN

Pálmai Győző verse

Szép zöld erdő veszi körül
A honvédsirokat.
Szép zöld erdő gallyai közt
vidám napfény mulat.

Nem is napfény, tán az örök
Dicsőségsugára. –
Csak káprázva nézhet a szem
A sirok hantjára.

Vörös sipka, fénylő szurony
Tüzes szemsugarak.
Kápráztatják a szemeket.
Azok csillámlanak.

Régen, régen volt a csata,
De hire most is él.
És a vándor lelke előtt
Minden életre kél.

Még egyszer és újra
Rohan a honvéd, a dicső.
Diadaltól visszhangozik
Szerte a hegytető.

Kitüzi ott a lobogót.
Óvé a harci tér
A kiáltás, éljen a hon
Világvégig ér.

Eltűntek a hős daliák.
Álom szép képei.
Diadalok hosszú sora
Utjukat jelöli.

De akiknek kezeiből
Kiesett a szurony,
Itt alusszák álmaikat
Fénnyel homlokukon.

Nem kérdezték, mi lesz a díj?
Vagy lesz e köszönet?
Csak azt kérdezték mit követel
A honfi becsület.

Ágyudörgés hangjaira
Szívük visszafelel.
Elveszhetnek mindannyian.
De a hon nem veszhet el.

Szabadságért harcoltanak.
Életüket áldozták.
Le gnehezebb napjaiban
Szerették ők a hazát.

Sirjaikra falusi lány
Koszorút hoz. Minek?
Koszoru az egész erdő.
Zöld, mint a kikelet.

Ültethetne a kegyelet
Tölgyek helyett babért.
Az sem lenne elég
Az ő feláldozásukért.

Jókai - Hevesi - Földes :

A KÓSZIVŰ EMBER FIAI

Harmadik felvonás.

1. kép.

Az isaszegi Király erdő. Időpont 1849 április 6. Aprócska tisztás egy dombhajtatban. A fák mögött ragyognak a csillagok és az utolsó negyed holdsarlója. Jobboldalt egy óriási sátor. Baradlay Richard parancsnoki sátora. A sátor háterében kötélre függesztett ellenséges zászlók. Valamennyit Richard százada zámá nyolt. Az ektérben rögtönzött tábori asztal, rajta térkép, fölötté égő lámpa. Jelen vannak Richard, Főhadnagy, Hadnagy.

Felcser: (Richardhoz) Őrnagy ur, igen sok a sebesült.

Richard: Ez a sátor is a rendelkezésére áll.

Felcser: Az ellenség irtja még a szmitészeket is.

Richard: A menykőbe is.

Felcser: Hát igen: nagy a gabalyodás.

Richard: A sebesülteket mégis össze kell szedni. Kötszere van?

Felcser: Nagyon várom a pótlást. Tallérossy hadbiztosnak kel-
lene már jönnie vele. (Kint: Felcser!) Megyek. (Tisz-
teleg, el)

Hadnagy: Mintha szűnne a csata heve.

Főhadnagy: És mi állunk, várunk.

Hadnagy: Ez a tartalék sorsa.

Főhadnagy: Érzem. Isaszeg élet is lehet, halál is lehet. Itt történ-
nie kell valaminek.

Richard: Ha győzünk, szabad az út Budára, ha veszítünk, na-
gyot lépünk a dicstelen sír felé.

Főhadnagy: Miért nem szólítanak hát előre bennünket is?

Hadnagy: Talán már nem is érdemes?

Richard: Nézzétek ezeket a zászlókat, mindegyik egy egy
szétvert osztrák sereg: Kosztolnától Miskolcig és
Tiszafüredtől Abonyig. Annyi győzelem után éppen
itt, a döntő helyen gázolnának le bennünket?

Főhadnagy: Gyamis a csend. Hátha elvonulunk a Királyerdő alól...

Richard: Miért vonulnánk el? (A térkép fölé hajl) Jellas is
balszámyát Gáspár, Aulich és Görgei hátranyomták
Isaszeg felé. A mi oldalunkon van Kis ezredes, Di-
pold és Klapka. Ha sikerül Bivojátot elveszogatni
a Rákos mocsarai mögül - nyert ügyünk van.

Hadnagy: Ezerszer igaz. A mi huszárjaink kiirtják még az ir-
magjukat is.

Főhadnagy: Maradékok pedig az én lafettáim tűzbe kerülnek...

Richard: És akkor Budá falai alá érnek végre és kifüstöl-
jük a várból a dölyfös idegent.

Pál (belép): Parlamentter jön amodaátról.

Richard: Jőjjön.

Pál (elme gy)

Richard: Uraim. Maradjanak itt. (Köpenyét rádobja a térképre.)
A térképet nem kell látnia...

Pallwitz: A parancsnok?

Richard: Baradlay Richard. Tessék.

Pallwitz: Baradlay? Volt egy ilyen nevű barátom, de ő dezertált.

Richard: Pallwitz? Volt egy ilyen nevű barátom, de ő hazám
gyilkosai közé állt.

Pallwitz: Én ezt a Baradlayt élet-halálra kerestem!

Richard: Ha ott keresi, ahol a legjobban csattognak a kardok
- bizonyára megtalálja.

Pallwitz: Ott fogom keresni, még ma.

Richard: Ott fogja találni, még ma. (Más hangon) Mit óhajt
különben?

Pallwitz: Egy ajánlattal küldtek önökhöz. Kölcsönösen kimél-
jük legalább egy fertáj órára a sebesült vitéket. El-
véreznek e nélkül a harcképtelenek...

Richard: Rendben van. Kívánságukat továbbítom fivéremhez,
a főparancsnokhoz. (Tiszteleg, hangsúlyal) A vi-
szontlátásra.

Pallwitz: A viszontlátásra.
 Richard: (a hadnagyhoz) Kisérd el. (a főhadnagyhoz) Tormády főhadnagy ur, küldj egy futárt a fivéremhez.
 Főhadnagy: (el)
 Richard: Nem ismerted meg Pallwitzot Pál?
 Pál: De megismertem. Akartam is szólni...
 Richard: A bécsi temető jutott eszembe róla... Emlékszel?
 Pál: Emlékszem.
 Richard: Akkor te fogtál fegyvert rám, ő állt mellettem. Most ő fog fegyvert rám, de te mellettem állsz...
 Ödön: (sietősen belép) Jóestét. Miféle tiszt jár itt Richard?
 Richard: Gróf Pallwitz. Az, akiről meséltem neked. Azt kérte, hogy egy fertály órára kiméljük a sebesültvívőket.
 Ödön: Rendben van. Hsnem tudod e, hogy Bivoják közben szép csendesen megkezdte az előrenyomulást a mo-csár mögüll
 Richard: Hát mégis?
 Ödön: Ha e bmerészkedik, utat nyit nekünk Pest-Buda felé. Rajtunk mulik, hogy ez a kapu ne csukódjék be. Huszájaiddal a sápi ellen kell szoritani őket, arra a térségre, amelyre jó kilövése van a mi ágyúknak. Ha megszólaltatom a lafettákat - győzünk.
 Richard: (szilaj örömmel) Mikor kezdődjék a roham?
 Ödön: Mihelyt egy piros rakétát fellövetek.
 Richard: Máris kiadom a parancsot. (elsiet)
 Ödön: (Pálhoz) Ez az a Pallwitz?
 Pál: Ez. (csend) Most aztán egymásra táltak.
 Ödön: (Férfiasan, melegen) Vigyázz az öcsémre, nagyon vigyázz... Szertelen, vad, tüzes bika... a vesztébe rohanhat...
 Pál: Amig én élek, addig nem... Megigértem a nagyszonynak...
 Ödön: Imádja őt az én drága jó anyám... megszakadna a szive...
 Pál: Nemcsak a pisztolyhoz értek. Jó acél a kardom is.
 Főhadnagy (belép): A futár elment. (Megismeri Ödönt) Éppen Ön-höz küldtem, kormánybizts ur... Egy parlamentert járt itt.

Ödön: Már mindent tudok. Készen állnak e az ágyúi?
 Főhadnagy: Igen.
 Richard: (betoppan) Minden rendben. Ugy fortzog a vér a huszájaimban, mint avulkán, kitörés előtt.
 Ödön: Helyes. (a főhadnagyhoz) Menjünk az ágyúhoz. (a főhadnaggal együtt el)
 Richard: (Pálhoz) Pál, öreg cimborám, a tánc nem marad el mégsem. De az éjszakai harcok kiszámíthatatlanok... Ödön itt marad az ágyúknál és bizonyos, hogy a kellő pillanatban előnyomul velük. Maradj mellette és vigyázz rá.
 Pál: Én?
 Richard: Te magad. A sötétben meglephetik. Nem szabad kockáztatnunk az életét. Nagy elme, fényes jellem. Hazánk büszkesége. Anyám bálványozza: belé pusztuina, ha baj érné ezt a fiát...
 Pál: Ugy fogok tenni, a hogy tennem kell.
 Felcser: (bejön) Most már rövidesen szükség lesz erre a sátorra is.
 Richard: Aztán vigyázzunk komám. A lábakat és a kezeket ne vagdaljuk le hübele balázs módjára.
 Pál: Nem ám, mert ez nem a felcser, hanem a huszárok dolga.
 Tallérossy: Na hála istennek csendessig van.
 Főhadnagy: Őrnagy ur, felröppent a rakéta.
 Richard: Na akkor gyenünk.
 Tallérossy: Na hála istennek csendessig van (odakint nagy durranás) Szent isten, mi ez?
 Felcser: Most aztán lesz halott, meg halott...
 Tallérossy: Kapisztrán szent János drága védszentem, éppen ez hiányzott nekem. (egy dörrenés) De hát micsoda láрма ez már megint? Puff, puff, szagatják nekem dobhártyát. Mi lesz, ha eltalál nekemet egy golyó?
 Felcser: Majd bekötözzük.
 Tallérossy: Nem igen? Tipis az van doozt, de élet az csak egy.
 Felcser: Ennyire fél. Minek jött akkor közénk?
 Tallérossy: Magas politikából inkább itt maradt.

Felcser: Ez nem értem.
Tallérossy: Pedig világos. (dörrenés) Jaj... fene vágjun belé.
De rám jeszt. (dörrenés) Na-naa. (megnyugszik)
A magas politika az hogynekem öt lánynak mind
az öt kirüje itt van ebben a hadseregben. Hát ezir
koslatok hegyen völgyön. szabok mundir. süttelek
profunt. beszerzek zsirt. tipist...
Felcser: Kezdem érteni. (megint menni akar)
Tallérossy: (fogja) No ugyibár. Muszár barátságot mutatnyi. Ti-
hamir, aki elveszi nekem Tusznyeldát itt hadnagy.
Lackó, aki beköti nekem Zenyida fejét - furvezir
kapitány. Bendeguzellát szereti bolondos Benő,
aki csatakipeket ír ujságokba. Revoluciát kisse-
melte. Adolár, aki a tábori temetéseket intézi. Is
ami van legfontosabb, itt van régi nekszus. Ba-
radlay Richard, kinek mamája özvegy asszony-
ság, mondta enyim legkisebb lányra Monika Piá-
ra: jaj de szip, jaj de okos. Ebbül mig lehet va-
lami. Igaz?
Felcser (menni akar).
Tallérossy: (fogja - odakint durránás) Jaj, csak ez az átkozott
puffogás ne lenne. (Figyel - megnyugszik) Csak
attól rétegek, mi lesz, ha Tihamirt elfogják, ha
Lackót meglüvik, ha Benőnek levágják a fejét, ha
Adolárra omlik a sir? Csak Richardot nem filtem,
mert az olyan mint az ürdög. Nem fog rajta se
gojót, se vas. (Rögtönzőt hordágyon behoznak egy
sebesültet)
Tallérossy: No az ilyesmit nem szeretem... (gyorsan elkotró-
dik)
Felcser: (a sebesült vivőkhöz) Ide, ide. Csak óvatosan... Óvato-
san (ujabb sebesültet hoznak)
Richard: (Hosszu vágás a homlokán. Egy huszára támasz-
kodva jön) Felcser!... Felcser!... Kötést gyorsan
Felcser: (az egyik szanitészhez) Szólj a kormánybiztos urnak. Itt
van a lafettáknál.
Szanitész: (el)

Felcser: A seb komisz... Nagyon komisz...
Richard: Csak gyorsan barátom. Ne cirógasd. Erősítsd rá a
tépést és gyerünk...
Ödön: (berohan) Richard! Mi történt veled?
Richard: Semmi, csak egy kicsit megszedültem. Ebsont...
Ödön: Palwitz?
Richard: Én nagyobbat sujtottam... Azt hiszem, vége... Ha-
nem Pál ottmaradt... Amikor lezuhantam a lovam-
ról, a testével védett a száguldó paták elől...
Ödön: Drága öreg.
Richard: A sebem fáj... De Pál (felzokog) Hogyan számo-
lok most be az édesanyámnak? Mert meg fogja kér-
dezni, vigyáztam e rá?
Ödön: Ne félj, anyánk veünk van mindig. Lát és tud
mindent...
Richard: Igen, tud mindent. De ezt az életet mégis számon
kéri tőlem. Temessétek külön... Eljövök éte ké-
sőbb...
Ödön: Nem tudom, mit nem adnék az életéért...
Huszár: Kormánybiztos ur! Mozgás van a lápon.
Pallwitz: (hordágyon hozzák)
Richard: (felcserhez) Hol a kardom? a kardom?
Pallwitz (felfigyel a hangra) Baradlay... Vizei..
Felcser: Frisset hozok.
Richard: Pallwitz? Fáj..
Pallwitz: Bagatell... Heute rot, morgen todt...
Ödön: (felcserhez sugva) Jőjjön. (mennek) Vigyázzon az öcsém-
re.
Richard: Parancsolj.
Pallwitz: Bajtárs, nekem egy gyermekem van, akit soha nem
láttam és már nem is fogok látni... Az anyja egy
szép, előkelő, szívtelen hölgy: nem tudom, miféle
emberekre bízta... Lehet, hogy a gyermek rongyos,
éhezik... Rád bízom őt.
Richard: Mit tegyek éte?

Pallwitz: Keresd fel. Megszereztem a címét. Itt vannak az iratok: a címe, az anyja neve és a végrendeletem.. Vedd gondjaidba a gyermeket és neveld becsületes emberré... Hanem ez a titok, amit most átveszel, egy nőnek a titka: fogadd becsületedre, hogy nem árulod el...

Richard: ^Dbecsületedre fogadom...

Pallwitz: Megnyugodtam... Szegény katona voltam, akit most elvisz az ördög... már nem fáj semmi, csak a kis fiam.. Ha rossz sorsa lesz, a föld alatt is meghal-
lom a sirását...

Richard: Ne félj..

Pallwitz: (elhaló hangon) Köszönöm... Köszönöm...

Richard: Ottó! Ottó!!! (csöndesen betakarja a halottat)
(odakint felröppen egy rakéta)

Főhadnagy: (A sátoron kintől óriási erővel kiált) Kormánybiz-
tos ur!! Je llasíts a lápon!!!!

Ódön: (Ugyanolyan erővel) Lafették! - Vigyázz!!

Főhadnagy: A lábba szoritottuk őket! - Mind ott vannak!!

Ódön: (messzehangzóan) Tűz! - Tűz!

(az összes ágyuk megdördülnek)

(Egetverő harci zaj, Ágyutűzek villogása, Trombita harsogás)

- függöny -

KOSSUTH LAJOS AZT ÜZENTE...

Részlet Szántó György Kastély c. regényéből.

A hidon egymás után tódultak át a honvédszászlóaljok.

A huszárság egyhajtában üldözte a menekülőket, csak-
nem Isaszeg határáig.

Damjanich mosolyogva nézte kedvenceit, a veressipkáso-
kat, amikor azok ütközet után zárt sorokban rendeződtek.

- Fiuk! mindnyájan kiérdemeltétek a tiszti rangot! De
ha hadnagyokká léptetnélek elő benneteket, mi lenne az én har-
madik és kilencedik vitéz zászlóaljaimból.

- Éljen Damjanich! - harsant föl újból a kiáltás, amely-
től már annyi csatálér visszhangzott.

Az országutat ellepték az előrenyomuló csapatok, az
ágyuk és társzekerek. Mintha megmozdult volna az egész, hul-
lámos síkság, fegyvertaréjos hullámain a történelmi emlékezetű
Rákos mező felé zudítva a nagy, végső küzdelemre.

Az Isaszeg felé összefutó országutakon pedig zúgott a
dal:

Kossuth Lajos azt üzenete,
Elfogyott a regimentje...

- Fogyott az ördögöt - dörögte Damjanich. - Nő az
napról napra!

És Damjanichnak volt igaza, nem is a nótának. Hogyan fogdt volna el Kossuth Lajosnak a regimentje, amikor még fél-éve gyakorlatlan ujoncok, csatát nem látott nemzetőrök, kaparaskására kapott parasztok vítették ki az első győzelmet Pákozdon, Sukorónál, fogták el Róth és Phillipovich seregét Ozoránál? Most pedig négy harcedzett, tanult hadtest vonul három irányból döntő ütközetre Isaszeg felé, az ötödik Erdélyben veri a császáriakat, a hatodik Bácskában és a Bánságban küzd, a hetedik a Szepességben őrzi a határokat.

Magyar Beethovennek kellett volna születnie, hogy új Eroica szimfóniát, magyar Homérosznak, hogy új Iliászt írjon erről. De ha magát a magyar époszt vérrel és karddal is írta a nép a csatamezőkön, lángszavú Tyrtaiosznak nekünk is volt, zengett a Petőfiünk lantja, lázított, buzdított, lelkesített, költészetének glóriájával koronázott minden diadalt. És a rügyfakasztó március olyan Nemzeti Dalt írt a Tavaszi Hadjárat elindításához, melyet Rákóczi felkelése óta nem hallott a Duna-Tisza tája.

Az április már bontogatta a rügyeket, Gáspár András tábornok április elsejét járattott a félszemű Schlickkel, aki előző estén azzal kérkedett, hogy egy kis nyulvadászatra indul a magyar táborba.

Másnap meg ő futott, mint a nyul Hatvanból, félszemű kollegáját, Jellasitsot utánozva. Aztán jött Tápióbicske, most meg az isaszegi Királyerdő körül gyűlt ötvenkétezernyi magyar sereg, hogy megvívja döntő csatáját Windischgraetz herceg ötvennégezernyi hadával.

A Rákospatak fűzei husvéti barkákkal ünnepelték a nagyhetet, Isaszeg lángbaborult házainak fekete füstje a Nagypénteket. Dörögtek az ágyuk az elnémult harangok helyett, egyik szuronyharc követte a másikat, folyt a husvéti bárány vére erdőn, mezőn sarjadó friss fűre, zsendülő vetésre, sürgelve a fellámasztást, a természet, a szabadság megujodásában, mint Kossuth mondta.

Hatezer paripa várta kitáguló orrlukkal, mikor enged szájában a zablát, mikor ereszti meg lovasa a kantárt, mikor harsan attakra a trombiták hangja. És hatezeröttszáz lovas feszült neki nyergében a viadalnak, hatezeröttszáz penge szikrázott vére szomjazón az áprilisi dűt után napfényben.

A várvavárt trombitajel végre felharsant. Itt is, túl is. A kantárszámok megereszkedtek, a szikrázó kardpengék a magasba emelkedtek. Sarkantyú nem kellett. A hatezeröttszáz paripa egyszerre ugrott el, egyszerre csapott vágatába, hogy dübörgőt patkóik a lút a föld.

A trombitások még futták, a hogy csak tudták. Azután elnyomta a trombitaharsogást a hatezeröttszáz penge összecsapása.

Messze elhallatszott a pengésük, zengésük, csengésük. Ilyen muzsikát még kevés csatatér hallott, ilyen lovasrohamot még kevés csatatér látott.

Még az ágyudörgés is mintha elhaltatott volna, a szokatlan muzsikára felfigyelve. Csak a Királyerdő fái zugtak, bugtak a hirtelen támadt tavaszi szellővel beszélgetve, hogy hangokat adjanak egymásnak a különös látvány felett érzett csodálatukon. Nagy zugásukkal, bugásukkal, kisérjék a vérszomjas, szikrázó pengék harci zenéjét.

A lovasok némán osztozották ellentét, záporként zuhogó csapásaikkal. Csak tomboló, egymás nyakába maró ménéjek nyentettek, prűszköltek, hörögtek. És a mellvérték, sisakok, döngtek, kongtak, akár valami őrdögi harangzugás.

A hosszú hadsorok megmeginogtak. Néhol benyomódtak, néhol megszakadoztak. De aztán új lovasok nyomultak a kidültek helyére, a hadsorok két végén a legelkeseredettebben, hogy egyik fél se karolhassa át a másikat, így a hátába kerülhetne annak.

Feltánadást hirdető harangok csengtek-bongtak a feldult Gödöllő és Isaszeg még füstölgő romjai felett. A királyi vadaskert szervasai, őzei, dám vadai áldozatul estek a császáriak golyóinak, vagy elmenekültek a közeli erdőkbe, ahonnan sohasem tértek vissza. Je llassíts martalócai a kastélyt is feldúlták.

Kossuth ott írta Grassalkovich egykori zöld márványasztalán az országgyűléshez intézendő Szózatát, ahol még tegnap Windischgrätz írta alá hadparancsát. Amikor letette a kalambura a ludtollat, átolvasta a fogalmazványt. Nem talált rajta javítani való, intézkedett, hogy gyorsfutár vigye Debrecenbe, ott nyomassák ki és osszák szét a főrendiház és a képviselőház tagjai között. A két elnök pedig olvassa fel a rendkívüli ülésen.

Aztán Görgeyt kérte. A fővezér arcának egykedvű, szentelen kifejezése a legcsekélyebb örömet sem mutatta a kivívott diadal felett. Inkább mintha valami komor árnyék maradt volna még rajta, amikor kibontakozott a szoba félhomályából.

A kitüntetésre előterjesztett tőrztisztek, tiszték és katonák az udvaron felsorakozva várják az elnök urat. A hadtest parancsnok pedig a szomszédos teremben.

– Kérem az urakat.

Kossuth átsietett a fogadóterembe, amelynek szárnyas ajtaja az erkélyre nyílt. Amikor Görgey megjelent Klapkával, Aulichkal, Damjanichsal és Gáspárral, Kossuth kilépett az erkélyre, a többiek utána.

A kastély két előreugró szárnya között, a hatalmas francia udvaron felsorakoztak a kitüntetésre kiszemelték. Az ümepélyes harangkongást egetverő éljenzés nyomta el. Az elnök várta, míg elcsitul, aztán az ő messzecsengő érces hangján beszélni kezdett.

A „névtelen félistenek” megbüvölte minden szavát.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Részlet Rákosi Viktor: Korhadtt fakeresztek c. művéből	2
Ladányi István: Dicső napokra emlékezem	3
Dienes András: Gödöllőről Isaszegre	6
Thali Mór: Hőseink sirjánál	7
Kovai Lőrinc: Az isaszegi dombokon	7
Rákosi Viktor: Emlékezés a csatatéren	12
Szelestei László: Hol nyerték a legszebb diadalt? . .	13
Isaszeg a történelemkönyvben	15
Pálmai Győző: Honvédsírok az isaszegi erdőben . . .	20
Jókai-Hevesi-Földes: A kőszívű ember fia (3fely. 1. kép)	22
Szántó György: Kossuth Lajos azt üzeinte . . .	
Részlet a Kastély c. regényből	29